**Олександр СТАРЕНЬКИЙ**
ORCID: https://orcid.org/ 0000-0002-4517-726X

# ОБОВ'ЯЗКОВІСТЬ ЗАКОННИХ ДОРУЧЕНЬ І ВКАЗІВОК ПРОКУРОРА У ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ: МЕЖІ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКАЗУВАННЯ

УДК 343.163:343.136:343.14
DOI: https://doi.org/10.15330/apiclu.71.1.24-1.45

**Постановка проблеми.** Сучасна модель досудового розслідування передбачає поєднання процесуального керівництва прокурора з процесуальною самостійністю слідчого, що обумовлює необхідність чіткого визначення меж повноважень кожного із цих суб'єктів та правових форм їх взаємодії. Особливе місце у цьому механізмі належить письмовим дорученням і вказівкам прокурора, за допомогою яких забезпечується спрямування досудового розслідування та узгодженість процесуальної діяльності сторони обвинувачення. Водночас обов'язковість таких вимог не може розглядатися ізольовано від кримінальних процесуальних гарантій самостійності слідчого, оскільки належне співвідношення цих засад безпосередньо впливає на законність та ефективність досудового розслідування.

Особливої актуальності вказана проблематика набуває в умовах правового режиму воєнного стану, коли кримінальне процесуальне законодавство України зазнає істотної трансформації, зумовленої необхідністю забезпечення безперервності, оперативності та результативності досудового розслідування в ускладнених умовах його здійснення. Внесені у цей період зміни торкнулися, зокрема, механізму забезпечення обов'язковості законних письмових доручень і вказівок прокурора та процесуальних наслідків їх невиконання. Це об'єктивно посилює потребу у науковому осмисленні меж прокурорського процесуального впливу, критеріїв законності відповідних вимог, змісту обов'язку слідчого щодо їх виконання та співвідношення такого обов'язку з його процесуальною самостійністю.

Водночас досліджувана проблематика має значення не лише для організації процесуальної взаємодії прокурора і слідчого. Значна частина доручень і вказівок прокурора пов'язана з проведенням слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій, які за своєю гносеологічною та правовою природою виступають засобами кримінального процесуального доказування, й результати яких можуть використовуватися як докази у кримінальному провадженні. У зв'язку з цим особливого наукового значення набуває визначення меж, за яких порушення порядку надання або виконання відповідних вимог залишається внутрішньою проблемою процесуальної взаємодії сторони обвинувачення, а за яких – здатне впливати на допустимість отриманих доказів. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження обов'язковості доручень і вказівок прокурора у взаємозв'язку з процесуальною самостійністю слідчого та вимогами кримінального процесуального доказування.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Проблематика процесуального статусу слідчого, меж його процесуальної самостійності, здійснення прокурором процесуального керівництва, правової природи доручень і вказівок прокурора досліджувалася у працях Ю.П. Аленіна, І. В. Басистої, В. І. Галагана, І. В. Гловюк, В. О. Гринюка, В. Г. Дрозд, В. А. Журавля, О. В. Капліної, Л. М. Лобойка, Т.О.Лоскутова, В. В. Луцика, Д. М. Мірковця, М. А. Погорецького, Д. Б. Сергєєвої, С. М. Смокова, О. Ю. Татарова, В. М. Тертишника, О. О. Торбаса, Л. Д. Удалової, М. С. Цуцкірідзе, А. В. Шевчишена, О.Г. Шило, М. Є. Шумила та інших науковців.

Напрацювання зазначених учених сформували теоретичне підґрунтя для розуміння співвідношення процесуального керівництва прокурора і процесуальної самостійності слідчого, меж реалізації їх повноважень та вимог до законності кримінальної процесуальної діяльності. Водночас відповідна проблематика не отримала достатнього комплексного наукового осмислення з урахуванням трансформації кримінального процесуального законодавства в умовах правового режиму воєнного стану та останніх змін у регулюванні обов'язковості письмових доручень і вказівок прокурора. Недостатньо дослідженими залишаються питання співвідношення таких вимог із процесуальною самостійністю слідчого, правових наслідків

їх невиконання чи неналежного виконання, а також значення відповідних процесуальних порушень для кримінального процесуального доказування. Це зумовлює необхідність подальшого дослідження зазначеної проблематики з урахуванням сучасного стану кримінального процесуального регулювання.

Отже, **метою** статті є висвітлення правової природи та меж обов'язковості законних письмових доручень і вказівок прокурора у досудовому розслідуванні, визначення їх співвідношення з процесуальною самостійністю слідчого, а також з'ясування правових наслідків їх невиконання чи неналежного виконання та значення відповідних процесуальних порушень для кримінального процесуального доказування.

**Виклад основного матеріалу.** Процесуальні взаємовідносини прокурора і слідчого під час досудового розслідування ґрунтуються на поєднанні двох функціонально взаємопов'язаних засад: здійснення прокурором процесуального керівництва та збереження процесуальної самостійності слідчого під час реалізації наданих йому законом повноважень. Одним із нормативних проявів такого співвідношення є закріплений у частині четвертій статті 40 Кримінального процесуального кодексу України (КПК України) [1] обов'язок слідчого виконувати письмові доручення та вказівки прокурора, який кореспондує з передбаченими статтею 36 КПК України повноваженнями прокурора спрямовувати хід досудового розслідування. Водночас значення цієї конструкції не обмежується внутрішньою організацією діяльності сторони обвинувачення. Слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії є одним із ефективних засобів кримінального процесуального доказування, а значна частина доручень і вказівок прокурора стосується саме їх застосування (пункти 4, 5 частини другої статті 36; частина четверта статті 40 КПК України). Тому законність відповідного доручення чи вказівки, межі їх обов'язковості та характер виконання можуть мати значення не лише для оцінки процесуальної поведінки слідчого, а й для вирішення питання про допустимість доказів, отриманих у результаті проведення відповідних процесуальних дій.

У такому контексті постають дві пов'язані, проте різні за змістом проблеми. Перша полягає у визначенні меж обов'язку слідчого виконувати доручення і вказівки прокурора та співвідношенні цього

обов'язку з процесуальною самостійністю, гарантованою частиною п'ятою статті 40 КПК України. Друга стосується можливого доказового значення порушень у цій сфері: за яких умов незаконність вимоги прокурора, її невиконання або неналежне виконання здатні впливати на допустимість доказів, отриманих у результаті застосування відповідних засобів кримінального процесуального доказування. Зведення цих питань до єдиної площини було б методологічно помилковим. Порушення порядку взаємодії між прокурором і слідчим ще не означає порушення порядку отримання доказу, водночас неналежна реалізація доручення чи вказівки може набути доказового значення, якщо вона супроводжується порушенням компетенції, процесуальної форми або гарантій прав особи.

Особливої актуальності досліджувана проблематика набула у зв'язку з трансформацією нормативного механізму забезпечення обов'язковості письмових доручень і вказівок прокурора. Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин під час дії воєнного стану» від 22 липня 2025 року № 4555-IX [2] невиконання слідчим законних письмових доручень і вказівок прокурора поряд із передбаченою законом відповідальністю визначено підставою для його відсторонення від проведення досудового розслідування керівником органу досудового розслідування. У такий спосіб законодавець доповнив механізм забезпечення обов'язковості процесуальних вимог прокурора спеціальним кримінальним процесуальним засобом організаційного характеру.

Відсторонення у цьому випадку не слід ототожнювати з юридичною відповідальністю слідчого. Частина четверта статті 40 КПК України безпосередньо розмежовує ці правові наслідки, вказуючи одночасно на передбачену законом відповідальність та на можливість припинення участі слідчого у конкретному досудовому розслідуванні. Отже, йдеться про самостійний організаційно-процесуальний механізм забезпечення належного здійснення досудового розслідування.

Подальшої диференціації механізм забезпечення обов'язковості письмових доручень і вказівок прокурора набув після прийняття

Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення повноважень Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» від 31 липня 2025 року № 4560-IX [3], яким частину четверту статті 40 КПК України доповнено спеціальним положенням щодо детектива Національного антикорупційного бюро України (НАБУ). Для нього законодавець установив обов'язок виконувати письмові доручення та вказівки виключно прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). Тим самим у спеціалізованій моделі НАБУ–САП суб'єктна належність прокурора одержала безпосереднє нормативне значення для виникнення обов'язку детектива щодо виконання відповідної процесуальної вимоги.

У сукупності відповідні законодавчі зміни свідчать про ускладнення нормативної конструкції обов'язковості доручень і вказівок прокурора. Її зміст відтепер визначається не лише правомірністю самої процесуальної вимоги, а й належністю суб'єкта її надання, дотриманням письмової форми та передбаченими законом наслідками невиконання. Така конструкція потребує системного тлумачення частини четвертої статті 40 КПК України у взаємозв'язку насамперед із положеннями статей 36 і 39 КПК України, а при визначенні можливих доказових наслідків відповідних порушень – також із нормами, що регламентують повноваження оперативних підрозділів (стаття 41 КПК України) та порядок отримання доказів у кримінальному провадженні (глави 4, 15, 20, 21 КПК України).

Саме на рівні такого системного тлумачення виявляється певна нормативна неузгодженість. Частина четверта статті 40 КПК України безпосередньо визначає невиконання слідчим законних письмових доручень і вказівок прокурора як самостійну підставу для його відсторонення від проведення досудового розслідування. Водночас пункт 2 частини другої статті 39 КПК України, регламентуючи повноваження керівника органу досудового розслідування щодо відсторонення слідчого, пов'язує їх реалізацію з наявністю підстав для відводу або неефективним здійсненням досудового розслідування. Аналогічно пункт 8 частини другої статті 36 КПК України передбачає право прокурора ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого лише за наявності підстав для його відводу або у випадку неефективного досудо-

вого розслідування. Нова підстава, закріплена у частині четвертій статті 40 КПК України, у цих положеннях безпосереднього відображення не отримала.

Таким чином, законодавець установив нову самостійну підставу процесуального реагування, однак не синхронізував із нею норми, що визначають повноваження прокурора щодо ініціювання відсторонення та керівника органу досудового розслідування щодо прийняття відповідного рішення. Така нормативна асиметрія не робить застосування частини четвертої статті 40 КПК України неможливим, оскільки її положення безпосередньо встановлюють відповідний правовий наслідок. У правозастосуванні ця неузгодженість може бути подолана шляхом системного тлумачення статей 36, 39 і 40 КПК України, за якого невиконання законного письмового доручення чи вказівки прокурора розглядається як спеціальна підстава для реалізації повноваження щодо відсторонення слідчого. Водночас необхідність такого тлумачення сама по собі свідчить про недосконалість законодавчої техніки. Для забезпечення нормативної визначеності та узгодженості кримінального процесуального регулювання доцільним є відповідне коригування пункту 8 частини другої статті 36 та пункту 2 частини другої статті 39 КПК України.

Окремого з'ясування потребує характер правового наслідку, передбаченого частиною четвертою статті 40 КПК України. Використана законодавцем конструкція «є підставою для відсторонення» не дає достатніх підстав для висновку про автоматичне припинення участі слідчого у кримінальному провадженні внаслідок будь-якого встановленого випадку невиконання. Частина четверта статті 40 КПК України визначає юридичну підставу для прийняття відповідного процесуального рішення, однак не усуває необхідності встановлення обставин, які характеризують саме порушення та обґрунтовують доцільність припинення подальшої участі конкретного слідчого у цьому досудовому розслідуванні.

Предметом такої оцінки, на наш погляд, мають бути зміст і процесуальне значення невиконаного доручення чи вказівки, характер та істотність відступу від них, причини невиконання, його вплив на перебіг досудового розслідування, можливість усунення допущеного порушення, а також здатність подальшої участі конкретного слідчого забезпечити належне здійснення кримінального провадження.

Інший підхід фактично урівнював би за своїми процесуальними наслідками свідоме ігнорування істотної законної вимоги прокурора та формальний або незначний відступ від неї, який не вплинув на перебіг і результати досудового розслідування.

Звідси практичне застосування передбаченої частиною четвертою статті 40 КПК України підстави відсторонення потребує послідовного встановлення щонайменше двох взаємопов'язаних обставин: по-перше, чи було відповідне доручення або вказівка прокурора законним і таким, що породжувало для слідчого обов'язок його виконати; по-друге, чи мало місце саме невиконання такого процесуального обов'язку. Первинним у цій логічній послідовності є визначення юридичних ознак доручення чи вказівки, здатних породити передбачений законом обов'язок слідчого.

Законність доручення чи вказівки прокурора у цьому контексті має оцінюватися як сукупність взаємопов'язаних юридичних умов. По-перше, відповідна вимога повинна походити від прокурора, який уповноважений здійснювати процесуальні повноваження у конкретному кримінальному провадженні. По-друге, її надання має перебувати в межах кримінальної процесуальної компетенції прокурора. По-третє, зміст доручення чи вказівки не може суперечити положенням КПК України, підміняти необхідний судовий контроль, розширювати встановлені законом межі втручання у права особи або вимагати від слідчого здійснення дії, на яку він не уповноважений законом. По-четверте, має бути дотримано встановлену частиною четвертою статті 40 КПК України письмову форму. Лише сукупність цих умов дозволяє розглядати відповідну вимогу прокурора як таку, що породжує обов'язок слідчого щодо її виконання.

КПК України не містить нормативного визначення понять «доручення» та «вказівка» прокурора і не встановлює вичерпних критеріїв їх розмежування. З функціонального погляду доручення переважно визначає конкретну процесуальну дію або комплекс дій, які необхідно здійснити, тоді як вказівка може конкретизувати спосіб, послідовність, строки чи інші параметри реалізації відповідного процесуального повноваження. Водночас таке розмежування має доктринальний характер, а тому вирішальним для визначення правових наслідків відповідної вимоги повинен бути її зміст, а не найменування документа.

Особливе значення у цьому контексті має письмова форма доручення чи вказівки прокурора. Вона дозволяє встановити не лише факт існування відповідної процесуальної вимоги, а й її точний зміст, межі покладеного на слідчого обов'язку, момент його виникнення, строк та інші істотні умови виконання. З огляду на те, що невиконання законного письмового доручення чи вказівки може бути підставою для відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування, письмова форма набуває гарантійного значення, забезпечуючи можливість перевірки як юридичних підстав виникнення відповідного обов'язку, так і фактичних обставин його виконання чи невиконання.

Письмова форма доручення чи вказівки має важливе значення і для кримінального процесуального доказування [4-10 та ін.], оскільки забезпечує можливість встановити зміст відповідної процесуальної вимоги та співвіднести її з фактично здійсненою процесуальною діяльністю. Водночас сам факт наявності або відсутності такого документа не визначає допустимість отриманого доказу. Його доказове значення залежить від того, яке місце відповідне доручення чи вказівка займає у нормативному механізмі проведення конкретної процесуальної дії та чи впливає допущений дефект на повноваження суб'єкта або встановлений КПК України порядок отримання доказів.

Більш складним є визначення змісту поняття «невиконання» у розумінні частини четвертої статті 40 КПК України. Його найбільш очевидним проявом є повне невчинення процесуальної дії, яку слідчому було законно доручено здійснити. Проте порушення відповідного обов'язку може полягати також у несвоєчасному виконанні, виконанні лише частини дорученого, недотриманні істотних параметрів вказівки або такому формальному виконанні, яке за своїм змістом істотно відрізняється від визначеної прокурором процесуальної поведінки.

На наш погляд, для цілей частини четвертої статті 40 КПК України невиконання доцільно розуміти як повне невчинення передбаченої законним письмовим дорученням чи вказівкою процесуальної дії або такий істотний відступ від змісту відповідної вимоги, за якого покладений на слідчого процесуальний обов'язок фактично залишився нереалізованим, за умови, що вимога була належним чином доведена до його відома та існувала об'єктивна можливість її ви-

конання. Таке розуміння дозволяє відмежувати невиконання процесуального обов'язку, здатне зумовлювати передбачене законом реагування, від формальних або незначних відхилень, які не змінюють сутності виконання доручення чи вказівки.

Особливого значення питання об'єктивної можливості виконання доручення чи вказівки набуває в умовах правового режиму воєнного стану. КПК України у низці положень надає об'єктивній неможливості здійснення кримінальної процесуальної діяльності самостійного юридичного значення. Такий підхід простежується, зокрема, у частині п'ятій статті 36, пункті 4 частини першої статті 280 та положеннях статті 615 КПК України. Це дає підстави враховувати відповідний законодавчий підхід і при тлумаченні поняття «невиконання» у частині четвертій статті 40 КПК України. Для його констатації недостатньо встановити лише те, що передбачена дорученням чи вказівкою процесуальна дія не була здійснена, була здійснена несвоєчасно або не в повному обсязі. Необхідно також з'ясувати, чи існувала за конкретних обставин кримінального провадження об'єктивна можливість належного виконання відповідного процесуального обов'язку у визначений спосіб і строк.

Обставини, безпосередньо зумовлені веденням воєнних (бойових) дій, тимчасовою втратою доступу до окремих територій, матеріалів кримінального провадження чи його учасників, виникненням загрози життю або здоров'ю осіб, залучених до проведення процесуальної дії, а також інші об'єктивні обставини воєнного характеру можуть виключати можливість належного виконання доручення чи вказівки прокурора. Проте юридичного значення вони набувають лише за умови встановлення причинного зв'язку між відповідною обставиною та неможливістю виконати покладений процесуальний обов'язок у визначений спосіб або строк. Сам по собі факт дії правового режиму воєнного стану такого висновку не зумовлює. У кожному конкретному випадку мають оцінюватися характер перешкоди, її безпосередній вплив на можливість здійснення дорученої процесуальної дії, тривалість відповідних обставин, а також можливість належного виконання обов'язку іншим способом, допустимим за КПК України. Це дозволяє відмежувати невиконання процесуального обов'язку від ситуацій, у яких його реалізація була об'єктивно неможливою.

Водночас виконання покладеного на слідчого процесуального обов'язку необхідно відмежовувати від досягнення очікуваного прокурором доказового результату. Належність виконання доручення про проведення слідчої (розшукової) чи іншої процесуальної дії визначається процесуальною поведінкою слідчого, а не тим, чи було внаслідок її проведення отримано відомості, на які розраховував прокурор. Негативний результат обшуку, показання, що не підтвердили висунуту версію сторони обвинувачення, або відсутність очікуваної інформації за результатами іншої процесуальної дії самі по собі не можуть свідчити про невиконання доручення. Протилежне розуміння фактично перетворювало б обов'язок належно здійснити процесуальну дію на обов'язок забезпечити наперед визначений стороною обвинувачення доказовий результат, що не відповідає змагальним засадам кримінального процесуального доказування.

Таке розуміння меж обов'язковості доручень і вказівок прокурора дозволяє точніше визначити їх співвідношення з процесуальною самостійністю слідчого, проблематика якої неодноразово ставала предметом наукових досліджень вітчизняних учених [11-16 та ін.]. У цьому контексті заслуговує на увагу позиція О. В. Капліної, яка слушно зазначає, що законодавець, реалізуючи концептуально оновлену конструкцію взаємодії між прокурором – процесуальним керівником та слідчим (детективом), значно позбавив слідчого історично притаманних йому повноважень, а відтак й процесуальної самостійності, з одночасним наділенням прокурора сукупністю повноважень спрямованих на визначення напрямів розслідування, координацію процесуальних дій, забезпечення дотримання у процесі розслідування вимог законів України тощо [17, с. 15]. Така трансформація процесуальних ролей об'єктивно посилює значення питання про межі прокурорського впливу на діяльність слідчого, одним із основних проявів якого є обов'язковість законних письмових доручень і вказівок.

Водночас посилення ролі прокурора у досудовому розслідуванні не означає повної втрати слідчим процесуальної самостійності. Частина п'ята статті 40 КПК України закріплює самостійність слідчого у його кримінальній процесуальній діяльності, тоді як частина четверта цієї статті встановлює обов'язок виконувати законні письмові доручення та вказівки прокурора. Зазначені положення не є вза-

ємовиключними, оскільки характеризують різні складові процесуального статусу слідчого.

Процесуальна самостійність не означає автономності слідчого від процесуального керівництва прокурора, однак і обов'язковість законних вимог прокурора не позбавляє слідчого статусу самостійного носія визначеної законом компетенції. Визначальною межею прокурорського впливу виступає законність відповідного доручення чи вказівки: правомірно реалізоване прокурором повноваження породжує обов'язок його виконання, проте не здатне змінити встановлені законом межі повноважень слідчого та порядок їх реалізації.

Тому професійна незгода слідчого з процесуальною позицією прокурора сама по собі не звільняє від виконання законного письмового доручення чи вказівки. Разом із тим така вимога не може усунути передбачених КПК України умов проведення відповідної процесуальної дії. Якщо законом передбачено необхідність судового дозволу, доручення чи вказівка прокурора його не замінюють; установлені законом межі втручання у права особи не можуть бути розширені змістом відповідної вимоги; так само доручення прокурора не створює для слідчого повноваження, яким він не наділений кримінальним процесуальним законом.

У цьому аспекті процесуальна самостійність слідчого набуває гарантійного значення. Виконуючи законне доручення чи вказівку прокурора, слідчий залишається носієм власної кримінальної процесуальної компетенції та відповідальним за законність способу її реалізації. Тому посилання на виконання вимоги прокурора саме по собі не може виправдовувати порушення встановленої процесуальної форми. Ця обставина має принципове значення для визначення доказових наслідків порушень, пов'язаних із наданням та виконанням доручень і вказівок прокурора. Відповідно до частини першої статті 86 КПК України допустимість доказу пов'язується з його отриманням у порядку, встановленому КПК України. Відповідно, для вирішення питання про доказове значення відповідного порушення недостатньо встановити сам факт відступу від доручення чи вказівки прокурора. Необхідно з'ясувати, чи спричинив такий відступ порушення юридичних умов правомірного отримання конкретного доказу.

На наш погляд, така оцінка має здійснюватися з урахуванням трьох взаємопов'язаних критеріїв. Компетенційний критерій перед-

бачає встановлення того, чи був суб'єкт, який безпосередньо здійснив слідчу (розшукову), негласну слідчу (розшукову) або іншу процесуальну дію, належним чином уповноважений на її проведення у конкретному кримінальному провадженні. Процедурний критерій стосується дотримання передбачених законом підстав, порядку та меж здійснення відповідної процесуальної дії, у тому числі вимог щодо судового дозволу у випадках, коли він є обов'язковим. Гарантійний критерій передбачає встановлення того, чи призвело допущене порушення до недотримання прав особи або інших кримінальних процесуальних гарантій, істотних для правомірності отримання та подальшого використання доказу.

В умовах правового режиму воєнного стану застосування зазначених критеріїв потребує врахування особливого порядку кримінального провадження, передбаченого розділом IX-1 КПК України. У відповідних випадках порядок здійснення окремої процесуальної дії може визначатися спеціальними правилами статті 615 КПК України, застосування яких закон пов'язує з наявністю встановлених ним умов, зокрема відсутністю об'єктивної можливості діяти у загальному порядку. Тому використання передбаченої законом спеціальної процедури за наявності належних правових передумов саме по собі не становить порушення процесуальної форми. Водночас дія правового режиму воєнного стану не створює загального дозволу на відступ від установленого КПК України порядку кримінального провадження. Якщо передбачені законом умови застосування спеціальної процедури відсутні, посилання на воєнний стан не може легітимізувати проведення процесуальної дії неналежним суб'єктом, без необхідного судового контролю або з порушенням кримінальних процесуальних гарантій. У зв'язку з цим, визначальним є не формальне відхилення від загального порядку, а відповідність застосованої процедури тим правовим правилам, які підлягали застосуванню за конкретних обставин кримінального провадження.

Такий підхід виключає автоматичне перенесення будь-якого порушення у взаємодії прокурора і слідчого у площину допустимості доказів. Якщо слідчий відступив від визначеної прокурором послідовності дій або здійснив додаткову процесуальну дію, безпосередньо не передбачену дорученням чи вказівкою, але був уповноважений законом на її проведення та дотримався встановленої про-

цедури, сам по собі такий відступ не порушує порядку отримання доказу. Протилежний висновок означав би, що межі кримінальної процесуальної компетенції слідчого визначаються змістом окремої вимоги прокурора, а не законом.

Іншої оцінки потребує ситуація, коли неналежне виконання доручення чи вказівки одночасно супроводжується порушенням установлених законом умов здійснення відповідної процесуальної дії. Її проведення неналежним суб'єктом, без необхідного судового дозволу, за відсутності передбачених законом підстав, із виходом за допустимі межі втручання у права особи або з істотним порушенням кримінальних процесуальних гарантій переводить проблему з площини процесуальної взаємодії прокурора і слідчого безпосередньо у площину допустимості отриманих доказів.

Аналогічно має оцінюватися виконання незаконного доручення чи вказівки прокурора. Така вимога не породжує обов'язку діяти всупереч кримінальному процесуальному закону. Проте саме по собі існування незаконної вимоги ще не визначає долю отриманого доказу. Її доказове значення виникає тоді, коли закладений у ній правовий дефект реалізувався під час проведення конкретної процесуальної дії та спричинив порушення встановлених законом умов отримання доказової інформації. Отже, вирішальним є зв'язок між незаконністю доручення чи вказівки та допущеним при формуванні конкретного доказу процесуальним порушенням.

Особливо виразно зазначене розмежування проявляється при зіставленні положень статей 40 і 41 КПК України. Стаття 40 КПК України безпосередньо наділяє слідчого повноваженнями проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Тому доручення чи вказівка прокурора, адресовані слідчому, спрямовують реалізацію компетенції, джерелом якої є безпосередньо кримінальний процесуальний закон. Інша правова конструкція передбачена статтею 41 КПК України. Оперативні підрозділи здійснюють слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні за письмовим дорученням визначеного законом суб'єкта і не вправі здійснювати таку діяльність за власною ініціативою. Відповідно, письмове доручення у цьому випадку є юридичною передумовою реалізації конкретного делегованого процесуального повноваження.

Саме цим пояснюється різниця можливих доказових наслідків. Відступ слідчого від окремої вказівки прокурора сам по собі не при-

пиняє і не змінює наданої йому законом компетенції. Натомість проведення слідчої (розшукової) чи негласної слідчої (розшукової) дії працівником оперативного підрозділу без належного письмового доручення або за межами наданого ним повноваження порушує питання про належність суб'єкта проведення відповідної процесуальної дії і, як наслідок, про допустимість отриманих доказів. Таким чином, правове значення письмового доручення визначається його місцем у конкретному механізмі кримінальної процесуальної діяльності. Для слідчого воно є формою спрямування реалізації вже наданої законом компетенції, тоді як для співробітника оперативного підрозділу у випадках, передбачених КПК України, становить юридичну передумову реалізації делегованого повноваження. Врахування цієї відмінності дозволяє уникнути однакової оцінки різних за своєю правовою природою порушень.

На цій основі порушення у сфері надання та виконання доручень і вказівок прокурора доцільно диференціювати за їх правовою природою:

- Організаційно-процесуальний дефект охоплює порушення взаємодії між прокурором і слідчим, яке не зачіпає компетенції суб'єкта або встановленого законом порядку отримання конкретного доказу. Таке порушення може зумовлювати передбачене законом процесуальне реагування, однак саме по собі не є достатньою підставою для визнання доказу недопустимим;
- Компетенційний дефект має місце тоді, коли процесуальна дія здійснюється суб'єктом, який не був наділений необхідним повноваженням у відповідному кримінальному провадженні. У такому разі порушення безпосередньо стосується суб'єктної передумови правомірного отримання доказу і підлягає оцінці з погляду його допустимості.
- Процедурно-гарантійний дефект охоплює випадки, коли належний суб'єкт реалізує надану йому компетенцію з порушенням установленого КПК України порядку проведення процесуальної дії або кримінальних процесуальних гарантій, істотних для правомірності отримання та подальшого використання доказів.

Таке розмежування дозволяє уникнути розуміння недопустимості доказів як універсального наслідку будь-якого порушення організації досудового розслідування. Вирішальним має бути не сам

факт дефекту у взаємодії прокурора і слідчого, а його вплив на юридичні умови отримання конкретного доказу. Водночас організаційний характер первинного порушення не виключає доказових наслідків, якщо в конкретній ситуації воно спричинило компетенційний або процедурно-гарантійний дефект.

У цьому аспекті окремої уваги набувають доказові наслідки відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування. Сам факт прийняття такого рішення не змінює ретроспективно правової оцінки процесуальних дій, законно здійснених слідчим до припинення його участі у кримінальному провадженні. Якщо на момент їх проведення він був належним суб'єктом, мав необхідні повноваження та дотримався встановленого законом порядку, подальше відсторонення саме по собі не створює підстав для визнання отриманих доказів недопустимими. Натомість здійснення процесуальної діяльності після припинення повноважень конкретного слідчого у цьому провадженні вже потребує оцінки з позиції належності суб'єкта відповідної процесуальної дії та допустимості отриманої інформації.

Окремого наукового осмислення у контексті законодавчих змін 2025 року [2; 3] потребує спеціальна модель процесуальної взаємодії детектива НАБУ і прокурора САП. Закріпивши у частині четвертій статті 40 КПК України обов'язок детектива НАБУ виконувати письмові доручення та вказівки тільки прокурора САП, законодавець не обмежився уточненням суб'єкта, уповноваженого здійснювати процесуальне керівництво у відповідних кримінальних провадженнях. Фактично було встановлено спеціальні суб'єктні межі обов'язкового прокурорського впливу на детектива НАБУ, дотримання яких є необхідною умовою виникнення передбаченого цією нормою процесуального обов'язку.

За такої конструкції обов'язковість письмового доручення чи вказівки визначається не лише їх законністю, змістом, письмовою формою та зв'язком із конкретним кримінальним провадженням, а й належністю прокурора, від якого вони походять. Для детектива НАБУ таким суб'єктом закон визначає виключно прокурора САП. Відтак письмове доручення чи вказівка іншого прокурора не породжують для детектива НАБУ передбаченого частиною четвертою статті 40 КПК України обов'язку щодо їх виконання. Відповідно, відмова детектива НАБУ від виконання такої процесуальної вимоги не

може розглядатися як невиконання законного письмового доручення чи вказівки у розумінні зазначеної норми та слугувати підставою для його відсторонення від проведення досудового розслідування.

У цьому виявляється принципова особливість відповідних законодавчих змін. Посиливши механізм забезпечення обов'язковості письмових вимог прокурора, законодавець одночасно чітко обмежив коло прокурорів, вимоги яких є обов'язковими для детектива НАБУ. Такий підхід має не лише організаційне, а й гарантійне значення, оскільки перешкоджає виникненню паралельних центрів процесуального впливу на детектива НАБУ з боку прокурорів, які не належать до САП, та забезпечує функціонування спеціалізованої моделі процесуального керівництва НАБУ–САП.

Водночас відповідна спеціалізація не може розглядатися як одностороння. Процесуальний статус прокурора САП сам по собі не створює універсального повноваження адресувати обов'язкові доручення чи вказівки будь-якому слідчому незалежно від органу досудового розслідування. Реалізація такого повноваження обумовлена межами конкретного кримінального провадження, здійсненням у ньому процесуального керівництва та компетенцією визначеного законом органу досудового розслідування. Тому слідчі Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби безпеки України чи детективи Бюро економічної безпеки України не стають адресатами обов'язкових доручень і вказівок прокурора САП. Виникнення відповідного обов'язку потребує передбаченої КПК України правової підстави для здійснення таким прокурором процесуальних повноважень у конкретному кримінальному провадженні.

Особливого значення встановлені суб'єктні межі набувають у сфері кримінального процесуального доказування. Якщо детектив НАБУ, всупереч вимогам частини четвертої статті 40 КПК України, проводить слідчу (розшукову), негласну слідчу (розшукову) чи іншу процесуальну дію саме на виконання письмового доручення або вказівки прокурора, який не є прокурором САП, таке порушення вже не може розглядатися виключно як недолік внутрішньої організації процесуального керівництва. У цьому випадку кримінальна процесуальна діяльність детектива НАБУ здійснюється на виконання вимоги суб'єкта, якого закон не наділяє повноваженням формувати обов'язкову для нього процесуальну поведінку.

На наш погляд, відомості, отримані безпосередньо внаслідок проведення процесуальної дії на виконання такого неналежного доручення чи вказівки, повинні оцінюватися з позиції порушення встановленого КПК України порядку їх отримання. Йдеться вже не лише про неналежність суб'єкта процесуального керівництва, а про реалізацію процесуальної дії в межах юридично неналежно сформованого механізму її ініціювання та спрямування. За таких умов порушення суб'єктних меж, установлених частиною четвертою статті 40 КПК України, набуває безпосереднього доказового значення і має зумовлювати визнання недопустимими доказів, отриманих саме внаслідок виконання детективом НАБУ доручення чи вказівки прокурора, який не належить до САП.

Водночас такий висновок не означає автоматичної недопустимості всіх доказів, отриманих у відповідному кримінальному провадженні. Визначальним є безпосередній зв'язок між неналежною процесуальною вимогою та конкретною процесуальною дією, внаслідок якої було отримано доказову інформацію. Сам факт наявності у матеріалах провадження доручення чи вказівки неналежного прокурора не повинен поширювати дефект на результати інших процесуальних дій, які детектив НАБУ здійснив у межах власної передбаченої законом компетенції, на належній правовій підставі та з дотриманням установленого КПК України порядку.

**Висновки**. Проведене дослідження дає підстави констатувати, що обов'язковість законних письмових доручень і вказівок прокурора є складовою механізму процесуального керівництва досудовим розслідуванням і водночас нормативною межею процесуальної самостійності слідчого. Законодавчі зміни кримінального процесуального законодавства України 2025 року в цій частині посилили процесуальне значення таких вимог, пов'язавши їх невиконання з можливістю відсторонення слідчого від проведення конкретного досудового розслідування та встановивши спеціальні правила щодо детектива НАБУ. Водночас запровадження нової підстави для відсторонення не було повною мірою узгоджене з положеннями пункту 8 частини другої статті 36 та пункту 2 частини другої статті 39 КПК України, що зумовлює необхідність їх системного тлумачення та подальшого нормативного узгодження.

Обов'язковість доручення чи вказівки прокурора визначається їх законністю, яка охоплює належність суб'єкта, межі його криміналь-

ної процесуальної компетенції, правомірність змісту та дотримання письмової форми. Невиконання у розумінні частини четвертої статті 40 КПК України доцільно пов'язувати як із повним невчиненням передбаченої вимогою процесуальної дії, так і з її істотним неналежним виконанням за умови існування об'єктивної можливості виконання відповідного обов'язку. В умовах правового режиму воєнного стану така можливість має визначатися з урахуванням конкретних об'єктивних обставин, які могли унеможливити належне виконання доручення чи вказівки. При цьому недосягнення очікуваного прокурором доказового результату саме по собі не може розглядатися як їх невиконання.

Для кримінального процесуального доказування принциповим є розмежування порушень внутрішньої процесуальної взаємодії прокурора і слідчого та порушень установленого законом порядку отримання доказів. Доказового значення відповідний дефект набуває тоді, коли він позначається на компетенції суб'єкта, процедурі здійснення процесуальної дії або кримінальних процесуальних гарантіях, істотних для правомірності отримання та використання доказової інформації. З огляду на це порушення у сфері надання та виконання доручень і вказівок прокурора доцільно диференціювати на організаційно-процесуальні, компетенційні та процедурно-гарантійні.

Особливо виразно різниця можливих доказових наслідків проявляється при співвідношенні статей 40 і 41 КПК України. Щодо слідчого доручення чи вказівка прокурора спрямовують реалізацію вже наданої йому законом компетенції, тоді як для працівника оперативного підрозділу письмове доручення у передбачених КПК України випадках є юридичною передумовою реалізації конкретного делегованого повноваження. Тому відсутність належного доручення або вихід за встановлені ним межі може безпосередньо ставити питання про належність суб'єкта проведення процесуальної дії та допустимість отриманих доказів.

Самостійного значення у цьому аспекті набуває спеціальна модель організації досудового розслідування, де кримінальне провадження здійснюють НАБУ та САП. Детектив НАБУ зобов'язаний виконувати письмові доручення та вказівки лише прокурора САП; вимоги інших прокурорів не породжують для нього передбаченого частиною четвертою статті 40 КПК України обов'язку. Якщо ж де-

тектив НАБУ здійснив процесуальну дію саме на виконання доручення чи вказівки прокурора, який не належить до САП, відомості, безпосередньо отримані внаслідок такої дії, мають визнаватися недопустимими як отримані з порушенням установленого КПК України порядку. Водночас такий наслідок не поширюється автоматично на інші докази у відповідному кримінальному провадженні, якщо вони отримані поза безпосереднім зв'язком із неналежною процесуальною вимогою.


1. *Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.*
2. *Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із зникненням осіб безвісти за особливих обставин під час дії воєнного стану : Закон України від 22.07.2025 № 4555-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4555-20#Text.*
3. *Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення повноважень Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури : Закон України від 31.07.2025 № 4560-IX. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4560-20#Text.*
4. *Погорецький М. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми провадження та використання результатів у доказуванні. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. Київ. 2013. № 1. С.270-277.*
5. *Гловюк І. В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. : монографія. Одеса : Юридична література, 2015. 712 с.*
6. *Кайло І. Ю. Допустимість доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 218 с.*
7. *Старенький О. С. Кримінальні процесуальні гарантії захисника як суб'єкта доказування у досудовому розслідуванні: теорія та практика : монографія. За загал. ред. д.ю.н., проф. М. А. Погорецького. К. : Алерта, 2016. 336 с.*
8. *Старенький О. С. Тимчасовий доступ до речей і документів як засіб отримання доказів у кримінальному провадженні : окремі проблемні питання. Вісник кримінального судочинства. 2019. № 1. С. 60-71.*

9. *Фаринник В. І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження : теорія та практика : монографія. К.: «Алерта», 2017. 548 с.*
10. *Сергєєва Д. Б. Взаємодія слідчих та оперативних працівників при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. Право України. 2018. № 8. С.107-122.*
11. *Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини : структура і система : монографія. Харків, Арсіс ЛТД, 2002. 160 с.*
12. *Баулін О. В., Карпов Н. С. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2001. 232 с.*
13. *Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України : теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія. Донецьк : ТОВ «ВТП Промінь», 2012. 640 с.*
14. *Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного й неупередженого розслідування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 228 с.*
15. *Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування : проблеми теорії та практики : монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.*
16. *Цуцкірідзе М. С. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого : теорія та практика : монографія; вступне слово проф. М.А. Погорецького. Київ : Алерта, 2020. 562 с.*
17. *Капліна О. В. Проблеми притягнення до відповідальності слідчого за невиконання вказівок та доручень прокурора. Вісник кримінального судочинства. 2025. № 1-2. С. 8-21. DOI : https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/8-21.*

**СТАРЕНЬКИЙ Олександр. Обов'язковість законних доручень і вказівок прокурора у досудовому розслідуванні: межі процесуальної самостійності слідчого та їх значення для кримінального процесуального доказування.**

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення належного балансу між процесуальним керівництвом прокурора та самостійністю слідчого як носія визначеної законом кримінальної процесуальної компетенції, а також посиленням процесуального значення письмових доручень і вказівок прокурора, невиконання яких може мати безпосередні наслідки для подальшої участі слідчого у конкретному досудовому розслідуванні. Особливого значення ця проблематика набуває у випадках, коли доручення чи вказівка прокурора стосується проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) або інших процесуальних дій, результати яких використовуються у кримінальному процесуальному доказуванні.

Метою статті є висвітлення правової природи та меж обов'язковості законних письмових доручень і вказівок прокурора у досудовому розслідуванні, визначення їх співвідношення з процесуальною самостійністю слідчого, а також з'ясування правових наслідків їх невиконання чи неналежного виконання та значення відповідних процесуальних порушень для кримінального процесуального доказування.

Обґрунтовано, що обов'язковість доручення чи вказівки прокурора визначається їх законністю, яка охоплює належність суб'єкта, межі кримінальної процесуальної компетенції, правомірність змісту та дотримання письмової форми.

Встановлено, що процесуальна самостійність слідчого не виключає обов'язковості законних письмових вимог прокурора, однак їх виконання не може змінювати встановлений законом обсяг компетенції слідчого, підміняти необхідний судовий контроль або виправдовувати порушення процесуальної форми.

Показано відмінність правового значення письмового доручення для слідчого та співробітника оперативного підрозділу, а також специфіку обов'язковості доручень і вказівок у моделі процесуальної взаємодії Національного антикорупційного бюро України та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.

Зроблено висновок, що порушення у сфері надання та виконання доручень і вказівок прокурора набуває доказового значення не саме по собі, а за умови його безпосереднього впливу на компетенцію суб'єкта, встановлений законом порядок проведення процесуальної дії або кримінальні процесуальні гарантії, від яких залежить правомірність формування конкретного доказу.

**Ключові слова:** прокурор, слідчий, детектив, процесуальне керівництво, доручення прокурора, вказівка прокурора, досудове розслідування, кримінальне процесуальне доказування, допустимість доказів.

**STARENKYI Oleksandr. Mandatory Nature of Lawful Prosecutor's Assignments and Instructions in Pre-Trial Investigation: Limits of the Investigator's Procedural Independence and Their Significance for Criminal Procedural Proof**

The relevance of the study is determined by the need to ensure an appropriate balance between prosecutorial procedural guidance and the investigator's independence as a holder of criminal procedural competence established by law, as well as by the increased procedural significance of written assignments and instructions issued by a prosecutor, non-compliance with which may have direct consequences for the investigator's further participation in a particular pre-trial investigation. This issue becomes particularly important where a prosecutor's assignment or instruction concerns the conduct of investigative (search) actions, covert investigative (search) actions, or other procedural actions whose results are used in criminal procedural proof.

The purpose of the article is to examine the legal nature and limits of the mandatory nature of lawful written assignments and instructions issued by a prosecutor during pre-trial investigation, to determine their correlation with the investigator's procedural independence, as well as to clarify the legal consequences of their non-execution or

improper execution and the significance of the relevant procedural violations for criminal procedural proof.

It is substantiated that the mandatory nature of a prosecutor's assignment or instruction is determined by its lawfulness, which encompasses the proper authority of the issuing subject, the limits of criminal procedural competence, the lawfulness of its content, and compliance with the required written form.

It is established that the investigator's procedural independence does not exclude the binding nature of lawful written requirements issued by the prosecutor; however, their execution may neither alter the scope of the investigator's competence established by law, substitute the required judicial control, nor justify a violation of procedural form.

The article demonstrates the difference in the legal significance of a written assignment for an investigator and for an officer of an operational unit, as well as the specific features of the binding nature of assignments and instructions within the model of procedural interaction between the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine and the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office.

It is concluded that a violation related to the issuance and execution of a prosecutor's assignments and instructions acquires evidentiary significance not merely by virtue of its occurrence, but only where it directly affects the competence of the relevant subject, the procedure for conducting a procedural action established by law, or criminal procedural safeguards on which the lawful formation of a specific item of evidence depends.

**Keywords**: prosecutor, investigator, detective, procedural guidance, prosecutor's assignment, prosecutor's instruction, pre-trial investigation, criminal procedural proof, admissibility of evidence.

Дата першого надходження статті до видання: 20.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.09.2026
Дата публікації (оприлюднення): 24.09.2026

CC BY